

Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей

**Відображення проблеми дитячого читання
у виданнях кінця ХІХ — початку ХХ століття
фонду рідкісних і цінних видань
Національної бібліотеки України для дітей**

Аналітична довідка за матеріалами локального дослідження

Київ 2015

ББК 78.349.5

В 42

УДК 023

Укладач

Редактор

Відповідальний за випуск

Є. Ю. Подокопна

Н. М. Кійко

А. І. Гордієнко

Відображення проблеми дитячого читання у виданнях кінця ХІХ — початку ХХ століття фонду рідкісних і цінних видань НБУ для дітей : аналіт. довідка за матеріалами локального дослідження / Нац. б-ка України для дітей : уклад. Є. Ю. Подокопна. — Київ, 2015. — 22 с.

У аналітичній довідці подано узагальнену інформацію пілотного локального дослідження «Відображення проблеми дитячого читання у виданнях к. ХІХ — п. ХХ ст. фонду рідкісних і цінних видань НБУ для дітей», що проводилося з метою подальшої популяризації фонду серед користувачів бібліотеки, організаторів дитячого читання, а також науковців та студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України.

Проблема читання як засіб соціалізації, формування особистості дитини, її духовного світу, становлення її творчого потенціалу завжди цікавило людство.

Теоретичні погляди на читання як феномен творчого процесу з'явилися ще за часів Київської Русі. Так, у творах X-XV ст. («Повесть временных лет», «Поучение» Володимира Мономаха, «Изборник Святослава») у великій кількості є висловлювання, які вказують на те, що книга та читання були важливими чинниками формування світогляду, виховання та самовиховання людини¹.

У XIII ст. Феофан Прокопович у передмові до книги «Первое учение отроком» написав про те, що вихованням дитини необхідно займатися з раннього віку, підбираючи з цією метою «хороші» книги, оскільки читання поганих книг або ж нерозуміння прочитаного принесе дитині тільки шкоду. У 1789 р., просвітницьким діячем, журналістом, видавцем Н. І. Новіковим був заснований і виданий перший журнал з проблем дитячого читання — «Дитяче читання для серця і розуму». У ньому публікувалися літературні твори, покликані надавати цілеспрямовано і систематично благодетельний вплив на духовно-моральне виховання дітей. Великий внесок у розробку питань педагогіки та психології дитячого читання зробили знатні українські педагоги, письменники, публіцисти та громадські діячі к. XIX – п. XX ст.: І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, К.Д.Ушинський («Дитячий світ», «Рідне слово», «Людина як предмет виховання»), Б. Грінченко (підручник «Українська граматики до науки читання й письма», читанка «Рідне слово»), М. Корф, Х. Алчевська, Т. Лубенець (книга для читання в початковій школі «Зернятко», «Українська граматики науки читання й писання»), С. Русова («Український буквар») та підручник «Початкова школа»), С. Васильченко та інші².

Теоретичні розробки проблем взаємодії читання та процесу формування особистості дитини є особливо актуальними у період радикальних змін соціальної сфери, коли загострюються проблеми людини та пошук механізмів формування духовності особистості, її соціальної культури. Тому особливу увагу цьому питанню стали приділяти у д.п. XIX – п. XX ст. Саме на зламі епох відбувалися соціально-

¹ Погребняк Г.І. Становлення та розвиток дитячих бібліотек України / Г. І. Погребняк ; Державна бібліотека України для дітей. — Київ, 2003. — 92 с.

² Нариси історії українського шкільництва (1905-1933) : навч. посіб. / за ред. О. В. Сухомлинської. — Київ : Заповіт, 1996. — 302 с.

економічні, політичні події, які спричинили один з найбільших сплесків відродження нації, розвитку суспільних наук, публіцистики, мистецтва. У фонді відділу рідкісних та цінних видань НБУ для дітей зберігається значна кількість книг даного історичного періоду, в яких розкрито взаємодії між складними компонентами розвитку дитини. Тому доцільно в пілотному дослідженні акцентувати увагу на аналізі саме цих видань. Це дозволить побачити систему виховання дітей д.п. XIX – п. XX ст. з раннього дошкільного віку до 16-ти років.

Метою дослідження стало вивчення відображення проблеми дитячого читання у виданнях к. XIX — п. XX ст. фонду рідкісних і цінних видань НБУ для дітей для подальшої популяризації фонду серед користувачів бібліотеки, організаторів дитячого читання, а також науковців та студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. Участь у дослідженні взяли науково-дослідний відділ та відділ рідкісних і цінних видань. Дослідження проводилося історичним, бібліографічним та методами аналізу та синтезу.

На час проведення дослідження у фонді відділу нараховувалось 15995 примірників книг, з яких підбиралася джерельна база дослідження. Всього було переглянуто і відібрано 50 примірників книг. В процесі відбору літератури видання вивчалися як за змістом, так і за їх попитом серед користувачів бібліотеки. В процесі вивчення встановлено, що у 46% відібраних книг відсутні книжкові формуляри. Книговидачу зафіксовано лише в трьох випадках (із загальною кількістю книговидачі 5 разів), що підтверджує нагальну необхідність популяризації документів, які зберігаються у фонді рідкісних та цінних видань НБУ для дітей.

На основі бібліографічного опрацювання 50-ти відібраних книг з тематики дослідження складено анотований список документів «Проблеми дитячого читання у виданнях к. XIX – п. XX ст. фонду рідкісних і цінних видань Національної бібліотеки України для дітей». Майже всі досліджувані документи видані російською мовою у царській Росії. Підхід до навчання читанню і підбору літератури ґрунтувався на глибокому науковому принципі. Проте, питання дитячого читання координувалося з державою: збиралися комісії і організовувалися гуртки, які повністю присвячували свою діяльність відбору з усієї маси виданих дитячих книг тих, які несли найоптимальніше психологічно-виховне навантаження:

«Цель — подготовить человека хорошо развитого интеллектуально и морально:

1. *Содержание детской книги должно вполне соответствовать уровню душевного развития ее читателя — только в этом случае она будет доступна и интересна для него. Содержание должно быть проникнуто любовью к правде, добру и красоте, — только в этом случае она будет полезна.*
2. *Язык книги должен быть ясный, правильный, естественный и, по возможности, художественный. Само собою разумеется, что книга должна быть произведением талантливого автора, потому что только при наличии таланта могут быть выполнены указанные требования.*
3. *Желательны книги, изящные по внешности и снабженные картинками, строго привязанными к тексту...*

...Цель — связать внеклассное чтение с классным. Следовательно группировка книг, в смысле установленной системы в чтении, должна находиться в прямой зависимости от расположения учебного материала проходимого на уроках объяснительного чтения в начальной школе»^{ 3}.*

«Как можно бережно относиться к настроению, созданному прочитанным произведением, не помешать внутренней работе, вызванной им, не коснуться грубо струн, звучащих в это время в душе ребенка, но от этого должен предостеречь такт самого учителя»⁴.

Найвидатніших теоретиків, практиків та інших дослідників дитини як особистості цікавило питання: як виховати особистість всебічно розвиненою інтелектуально, емоційно, духовно і фізично, виховати високоморального громадянина своєї вітчизни? Вважалося, що надзвичайно важливою стороною виховання є правильна організація так званих «позакласних занять». Які книги краще всього вибрати для читання дітям? Які екскурсії можна було б з ними здійснити? На які форми рухливих ігор та ручної праці можна було б вказа-

* Цитати наведено зі збереженням оригінального стилю і граматики авторів.

³ Флеров А.Е. Указатель книг для детского чтения : (в возрасте 7-14 лет) : опыт критич. обзора дет. кн. и сист. расположения их концентрами, применительно к расположению учеб. материала, проходимого на уроках объяснит. чтения в нач. шк. / А. Е. Флеров. — Москва, 1905. — 523 с.

⁴ Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 2 : Чтение для детей 9-11 лет / сост. Е. Иванова. — Санкт-Петербург, 1914. — 256 с. : ил.

ти дітям? Якими засобами можна було вплинути на природну допитливість і самодіяльність дітей, які навіть у години свого дозвілля не люблять сидіти, склавши руки? На ці та інші запитання навіть освічені сучасні читачі можуть знайти відповіді в книгах, присвячених питанням дитячого читання, які знаходяться у фонді рідкісних і цінних видань НБУ для дітей.

«Укрепление в юной душе широких, деятельных симпатий ко всему живому — человеку, животному и растению; чтобы выяснить, насколько возможно, лучшие стороны человеческой души и лучшие цели жизни; близко познакомить с окружающей нас природою; вызвать интерес в детях и юношестве к полезным работам и занятиям. Самое скромное осуществление этих задач чрезвычайно нуждается в поддержке и помощи в виде указаний, советов, обмена мнения со стороны родителей, воспитателей, учителей и всех вообще лиц, принимающих близко к сердцу вопрос о книгах для юных читателей»⁵.

«Чтение книг — искусство. И ему, как и многим другим видам искусства, надо учиться с детства. Чем позже начинается обучение, тем труднее оно дается. Искусству чтения надо учить. Детским чтением надо руководить.... Учить детей читать, толково руководить детским чтением — значит пробуждать в детях здоровый интерес к книге, вызывать самостоятельность юного читателя, пробуждать его к одолению естественных, нормальных трудностей чтения.

Во-время предложит подходящую книгу, подаст необходимый совет, ответить на недоуменный вопрос, предусмотреть и предупредить грозящую опасность, — все эти задачи почтенные и благородные, но очень сложные, очень трудные. Определить их объем, вскрыть их содержание, напомнить об их обязательности, подчеркнуть их важность и ответственность и указать пути и средства к их решению — вот что намеревается делать В. А. Зеленко в интересах тех, кто должен, может или хочет руководить детским чтением — для родителей, воспитателей, педагогов, руководителей детских чтением и библиотекарей» (з вступної статті до книги В. А. Зеленко «Детские библиотеки»)⁶.

⁵ Каталог изданий Библиотеки И. Горбунова-Посадова для детей и для юношества. — Москва, 1909. — 96 с. : ил.

⁶ Зеленко Василий Адамович. Детские библиотеки / В. А. Зеленко ; под ред. Г. Г. Тумима. — Петроград : Издание Н. П. Карбасникова, 1917. — 254 с.

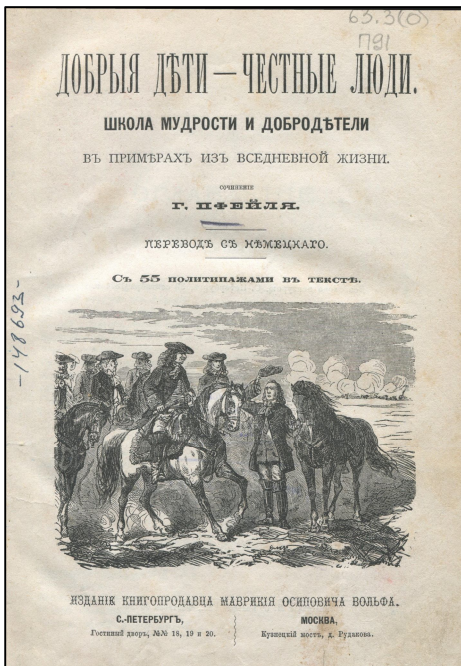
На разі, фонд відділу рідкісних і цінних видань НБУ для дітей не втрачає свого значення, а, навпаки, дозволяє почерпнути зі скарбнички педагогічних знань «добре забуті» принципи навчання і виховання повноцінного, грамотного, високодуховного, свідомого громадянина.

Пропонуємо створити віртуальну виставку за тематикою дослідження для подальшої популяризації видань фонду відділу рідкісних і цінних видань бібліотеки.

«Призначення дитячої літератури — підготувати підрастаюче покоління за допомогою доступного і цікавого для нього матеріалу, до читання і розуміння загальної літератури, вселити любов і звичку до читання»⁷.

⁷ Детская литература : с 107 ил. в тексте / сост. Н. В. Чехов ; с прилож. «Библиография по вопросам детской литературы и детского чтения», сост. Е. А. Корольковым. — Москва : Книгоиздательство «Польза» В. Антик и К, 1909. — 256 с.

**Анотований список літератури:
«Проблеми дитячого читання у виданнях
к. XIX – п. XX ст. фонду рідкісних і цінних видань
Національної бібліотеки України для дітей»**

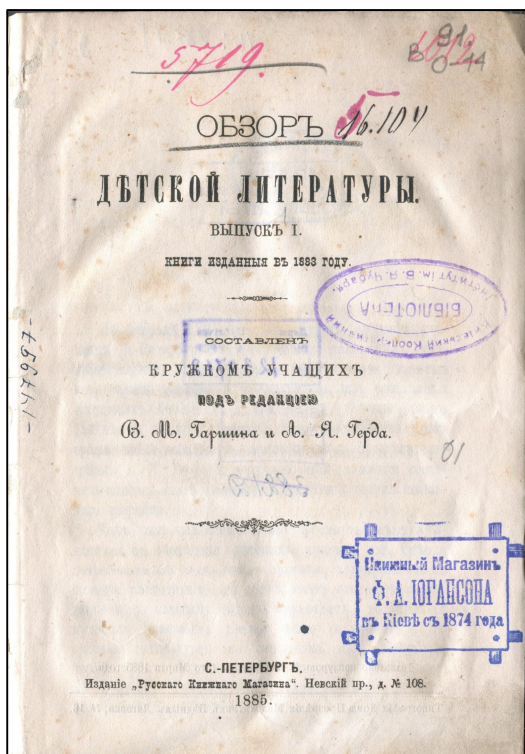

1. Пфейль Генрих. Добрые дети — честные люди : шк. мудрости и добродетели в примерах из вседнев. жизни : пер. с нем. : с 55 политипажами в тексте / Г. Пфейль. — Санкт-Петербург ; Москва : Издание М. О. Вольфа, [1874]. — 213 с. : ил.

У вигляді коротких захоплюючих розповідей у книзі описуються ситуації з життя відомих історичних особистостей (Олександр Македонський, султан Саладін, Імператор Максиміліан, Альбрехт Дюрер, Моцарт, Веніамін Франклін, Абрагам Лінкольн, Петро I Великий тощо), а також простих людей. Кожна з них у доступній і наочній формі вчить юного читача мудрості і доброчесності на прикладах з повсякденного життя. Кожна розповідь ілюстрована майстерно виконаними гравюрами, що, безсумнівно, підвищує інтерес читача до даної книги.

Видання рекомендовано батькам, вихователям, учителям для будь-якого виду дитячого читання: як самостійного, так і в класі з учителем; в групі; а також для саморозвитку дитини.

2. **Обзор детской литературы : кн., изд. в 1883 г. Вып. 1** / сост. кружком учащихся под ред. В. М. Гаршина и А. Я. Герда. — Санкт-Петербург, 1885. — 152 с.

«В феврале 1883 года на общем собрании учащихся Санкт-Петербургских городских училищ поднят был вопрос о затруднениях, которые встречаются учителя и учительницы при составлении школьных библиотек и при выборе детских книг для чтения на дому. Собрание тогда же образовало из сферы своей небольшую комиссию под председательством А. Я. Герда и поручило этой комиссии постоянный список книг, полезных для чтения детей школьного возраста. Так как... потребность в списке пригодных для детей книг ощущается уже давно и с

каждым годом возрастает, то комиссия признала полезным прежде всего ознакомиться с детскою литературою по рецензиям в различных периодических изданиях и, ...составить список книг, рекомендуемых для чтения детям 7-14 лет».

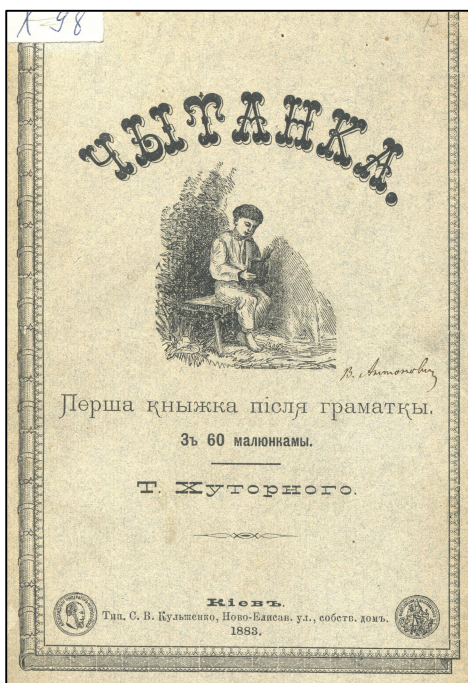
Гурток учащихся** — склався після закінчення роботи комісії; покликаний стежити за усіма новими виданнями для дітей; самостійно знайомився з кожним з них, піддаючи кожен загальній оцінці; час від часу мав видавати «Огляд дитячої літератури».

Визнаючи в дитячій літературі один з дуже сильних чинників розумового і морального розвитку дітей, гурток спеціалістів, що навчають дітей, поставив собі за мету надати допомогу батькам і

** Викладачів, вчителів — як їх називали у той час (прим. автора).

вихователям у виборі книг для читання, з одного боку, застерігаючи їх проти видань, що можуть зашкодити правильному розвитку дитячого розуму або серця і, з іншого боку, вказуючи на такі книги, які можуть бути прочитані дітьми з дійсною користю.

У книзі на 152 сторінках наведені оглядові анотації книжок, що вийшли в 1883 р., а також список книг, рекомендованих для читання дітям 7-14 років. Книга містить алфавітний список (за авторами) і алфавітний список за назвами книг із зазначенням сторінки знаходження опису книги.

3. Читанка : перша кн. після граматки : з 60 мал. / [упоряд.] Т. Хуторного. — Київ, 1883. — 124 с. : іл.

У книзі представлені короткі нескладні тексти, зручні для оволодіння навичками читання: колискові, лічилки, приказки, прислів'я, загадки, короткі оповідання з життя дітей, скоромовки. 25 розділів книги охоплюють різні сфери життя, які близько знайомі дитині, природні стихії, рослинний і тваринний світ, науку.

У відділі «Церковно-слов'янська граматики» розміщені основні біблійні настанови для дітей та короткий молитвослов

церковнослов'янською та російською мовами.

Наприкінці книги надані відгадки до загадок.

Видання рекомендовано, в першу чергу, дітям, які щойно освоїли граматику і ледь навчилися читати і писати, а також їхнім батькам, вихователям та учителям початкової школи.

В даний час книга може бути цікава історикам, так як дає уявлення про систему початкової освіти на рубежі XIX-XX століть.

4. Лебедев Алексей Иванович. Детская и народная литература : опыт рук. для сист. чтения : (заметки для родителей, библиотекарей и учителей с указанием избр. кн.). Вып. 2-й. Старший возраст (14-17 лет) / А. И. Лебедев. — Нижний Новгород, 1904. — 122 с.

З метою звернути увагу батьків і вихователів на необхідність систематичного читання дітей на противагу безладного «набивання голови» чим завгодно, автор розташував всі рекомендації у даному покажчику книги за певними рубриками, відповідно їх внутрішньому змісту; за ступенем їх складності та доступності для всіх вікових груп від 7 і до 17 років.

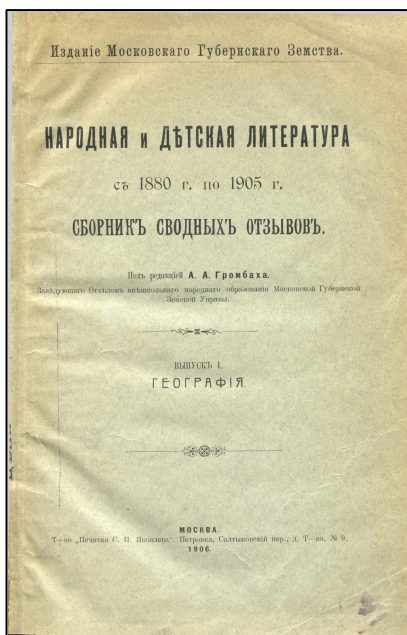
У підборі матеріалу автор ставив до книг наступні вимоги: книга повинна бути зрозуміла тим, кому дається, бути цікаво і живо написана, відрізнитися художньою

правдивістю, викликати підйом моральних почуттів і любові до прекрасних, шляхетних і піднесених образів.

З трьох відділів матеріал розташований в порядку поступової складності для розуміння. Систематизовано перелік багатьох книг для дитячого читання: літературний, науковий. Крім того, алфавітний покажчик містить книги і брошури як для мало підготовлених, так і для добре підготовлених читачів.

Матеріал подано у формі нотаток для батьків, бібліотекарів і вчителів із зазначенням обраних книг. Видання було призначене для самоосвіти юнаків і для дорослих.

5. Народная и детская литература : с 1880 г. по 1905 г. : сб. сводных отзывов. Вып. 1. География / Издание Московского Губернского Земства ; под ред. А. А. Громбаха. — Москва, 1906. — 196 с.

У виданні зібрані всі відгуки про народні та дитячі книжки, що були розміщені не тільки в спеціалізованих збірниках, а й в журналах, які відводили місце на своїх сторінках для народної та дитячої літератури. За словами упорядника, «можна було припускати, що жодне скільки-небудь помітне явище в області цієї літератури не залишилося пропущеним».

Відгуки виконані різними гуртками, комісіями тощо, які Московській губернській управі вдалося отримати. Одноосібні праці окремих осіб з видання виключені.

Видання рекомендоване для укладачів шкільних та народних бібліотек.

6. Флеров Александр Ефимович. Указатель книг для детского чтения : (в возрасте 7-14 лет) : опыт критич. обзора дет. кн. и сист. расположения их концентрами, применительно к расположению учеб. материала, проходимого на уроках объяснит. чтения в нач. шк. / А. Е. Флеров. — Москва, 1905. — 523 с.

Керівна стаття «Що читати дітям дошкільного віку» і рекомендаційний каталог, складений комісією «Батьківського гуртка». Книги, згруповані у суворій послідовності – від предметів більш близьких дитині до більш віддалених, від знайомих до

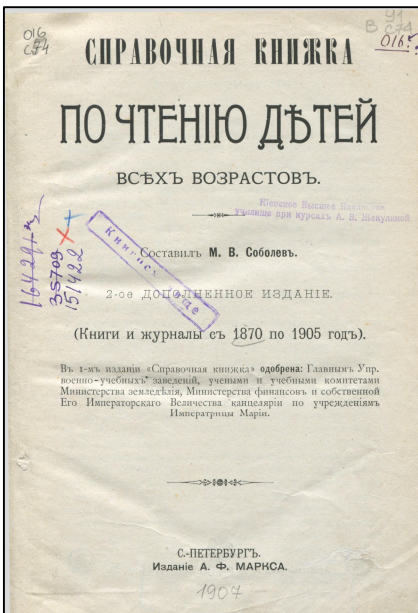
незнайомих, від того, що може бути сприйнято безпосередньо до того, що може бути засвоєно тільки за допомогою досвіду, спостережень і почувань інших людей.

За колами читання рекомендована література поділена на розділи:

1. Людина серед людей (сім'я, свої і чужі, праця і знання).
2. Людина серед природи і людей (тварини, рослини, мінерали, фізичні явища).
3. Історичний відділ.
4. Географічний відділ.

Надано рекомендації з послідовного з'єднання шкільного та позакласного читання для значного підвищення рівня якості останнього і формування згодом моральної і щасливої людини.

Видання призначено як керівництво для батьків, вихователів, вчителів шкіл та училищ.

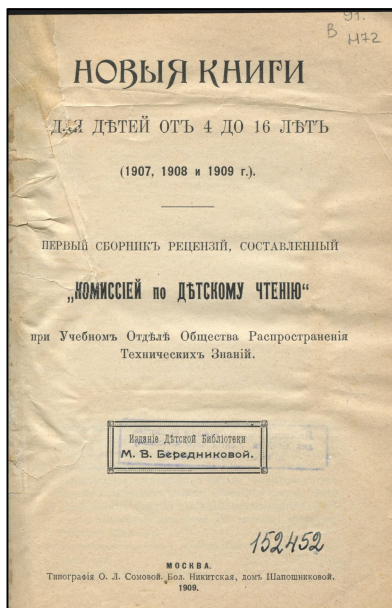
7. Справочная книжка по чтению детей всех возрастов : (кн. и журн. с 1870 по 1905 г.) / сост. М. В. Соболев. — 2-е доп. изд. — Санкт-Петербург, 1907. — 580 с.

У першому виданні «Довідкова книжка» схвалена Головним Управлінням військово-навчальних закладів, вченими та навчальними комітетами Міністерства землеробства, Міністерства фінансів і власної Його Імператорської Величності канцелярії по установах Імператриці Марії.

У виданні батьки та вихователі знайдуть:

1. Каталог російських книг, що вийшли у світ першими або повторними виданнями з 1870 по 1905 рр. і призначені авторами або видавцями для дітей, а також визнаних педагогічною критикою придатними для дитячого читання.
2. Вказівки останнього і (у більшості випадків) першого року видання книги.

3. Короткі, місцями дуже критичні, відгуки педагогічних критиків (з виділеними в особливу групу схвальними).
 4. Короткий зміст книг, а в збірниках — окремих статей.
 5. Розподіл книг за віком, починаючи з дітей, які ще не знають грамоти і закінчуючи юнаками 18 років.
 6. Зазначення критичних досліджень про твори російських та іноземних авторів (у відділі для старшого віку в підрядкових виносках).
 7. Список посібників з ігор, забав і занять дітей, а також список драматичних творів для дитячого театру.
 8. Показчик книг і статей з питання про читання дітей (написаних з 1870 по 1906 рр.).
 9. Видання для дітей, які ще не навчилися читати.
 10. Видання для дітей, які вже вміють читати.
 11. Ряд посібників для бажаючих шляхом читання поповнити свої знання (зазначений для самоосвіти).
 12. Алфавіт імен авторів із зазначенням номера, під яким твір занесено в «Справочную книжку».
 13. Список дитячих журналів за весь час їх існування.
- Усі подані книги розміщені за алфавітом їх назв.

8. Новые книги для детей от 4 до 16 лет : (1907, 1908 и 1909 г.) : 1-й сб. рец. / сост. "Комиссией по детскому чтению" при Учебном Отделе Общества Распространения Технических Знаний. — Москва : Издание Детской Библиотеки М. В. Берединой, 1909. — 228 с.

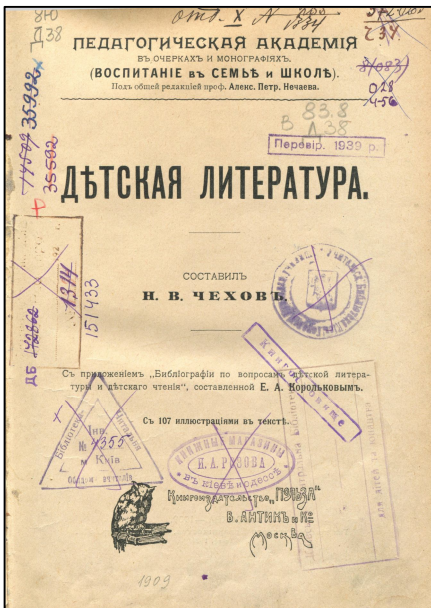
Це перша збірка рецензій, складений "Комісією з дитячого читання" при Навчальному Відділі Товариства Поширення Технічних Знань на книги для дітей від 4 до 16 років.

За оцінкою книг Комісією було встановлено наступні градації: книга рекомендується, не рекомендується, схвалюється, допускається в бібліоте-

ку. Поширення по віку дано приблизне. Все залежить від рівня розвитку читача:

- для дошкільного віку (5-7 років): рецензувалися книжки-картинки і книги для читання;
- для молодшого віку (8-10 років): белетристика і книги наукового змісту;
- для середнього віку (11-13 років): белетристика, книги географічного змісту, розповіді з природної історії;
- для старшого віку (14-16 років): белетристика, книги географічного змісту, розповіді з природної історії, книги історичного змісту, історичні розповіді, повісті, романи, біографії, хрестоматії, книги для занять з дітьми, дитячий театр тощо.

До збірки додаються: загальний перелік дитячих журналів (рекомендовані видання відзначені «особливо»), список найголовніших видавців дитячих книг, алфавітний покажчик авторів, алфавітний покажчик книг, де не вказано автора.

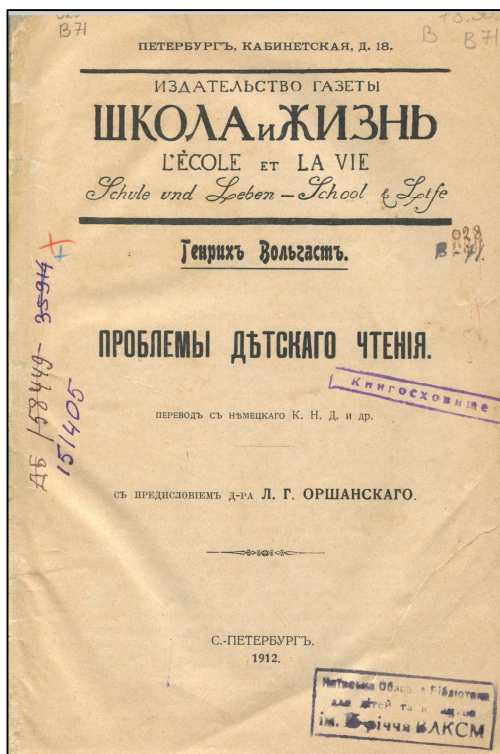
9. Детская литература : с 107 ил. в тексте / сост. Н. В. Чехов ; с прилож. "Библиография по вопросам детской литературы и детского чтения", сост. Е. А. Корольковым. — Москва, 1909. — 256 с. : портр. — (Педагогическая академия в очерках и монографиях. Воспитание в семье и школе / Под общ. ред. А. П. Нечаева.

Даний том серії «Педагогическая академия в очерках и монографиях» є спробою огляду дитячої літератури белетристичного характеру в її історичному розвитку і сучасному автору стані: з одного боку, як галузі загальної літератури, тісно з нею пов'язаної, з іншого — як відомого знаряддя педагогічного впливу. Книги наукового змісту, з природознавства, географії, історії та інших галузей знання автором було вирі-

шено не розглядати, бо їм присвячені інші томи серії. У статтях порушені питання про вибір книг для дитячого читання, керівництва дитячим читанням і дитячим дозвіллям.

У додатку до видання — бібліографія з питань дитячої літератури і дитячого читання.

Книга рекомендувалася для всіх осіб, зацікавлених у підвищенні якості дитячого читання і зайнятих вихованням дітей.

10. Вольгаст Генрих. Проблемы детского чтения / Г. Вольгаст ; пер. с нем. К.Н.Д. [и др.] ; с предисл. Л. Г. Оршанского. — Санкт-Петербург, 1912. — 128 с.

«Время для коренного пересмотра вопроса об обучении чтению давно наступило... Надо всколыхнуть весь вопрос о детском чтении, превратить его из профессионального в общий — в вопрос семьи, литературы и искусства.невнимание к детскому чтению есть преступное попустительство со стороны взрослых (мы оберегаем детей от дурной компании, а сами покупаем глупые, часто тендерциозные, пустые книги, приучаем к вывесочному искусству в те годы, когда детская душа способна и рвётся к творчеству)».

В книзі узагальнено матеріали публікацій з тематики дебатів одного з трьох з'їздів з художнього виховання, де порушувалися питання дитячого читання, дитячої книги, картин, ілюстрацій (1908 р. у Лондоні).

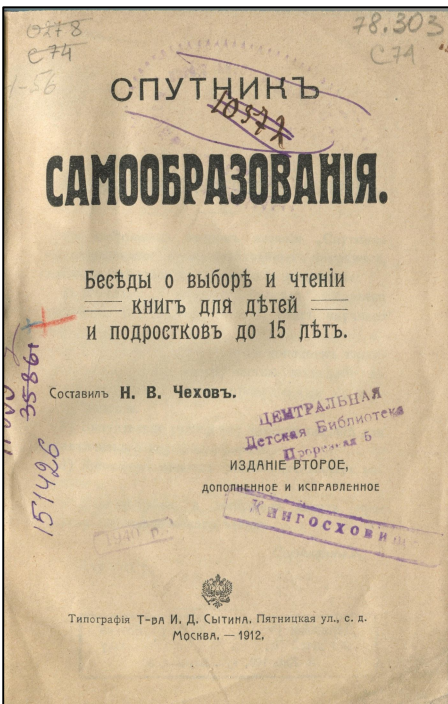
У семи статтях автор зупинився на основних, найбільш значущих рисах проблеми дитячого читання і дає деякі вказівки, що можуть бути використані в процесі вирішення питань читання дітей.

У виданні розглядаються питання взаємного розуміння дорослих і дітей; питання навчання, виховання, культивування людської душі в дитячому віці; книга як найбільш сильне знаряддя впливу на душу дорослої людини.

Автор торкається цілого ряду аспектів, що стосуються дитячої літератури та її впливу на формування розвитку дітей від 5-6 років до 15-17 років.

У вступній статті видавця Льва Оршанського надана коротка історія виникнення та становлення дитячої літератури XIX ст. (поч. XX ст.).

Книга наукового характеру; орієнтована на істориків літератури та педагогів. Вміщує також характеристику видів літератури, що виходить друком.

11. Спутник самообразования : беседы о выборе и чтении кн. для детей и подростков до 15 лет / сост. Н. В. Чехов. — Изд. 2-е, доп. и испр. — Москва, 1912. — 151 с.

Про значення книги в житті людини; про формування ставлення до неї з 5-6-ти років і налагодження з нею стосунків; про те, як треба читати книги, щоб вони приносили можливо більше користі і задоволення, як вибрати їх, як з ними поводитися і які є хороші книги.

У доповненні наведено рекомендаційний список книг для дитячого читання від 5-6-ти років і до юнацького віку, що охоплює різні літературні жанри та

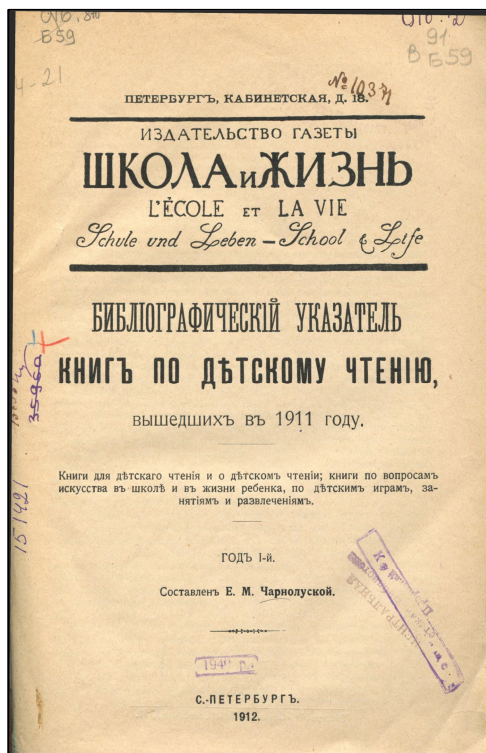
області науки і літератури. Рекомендовані книги описують життя людей в різних країнах у різних сферах. У списку присутні видання наукового, історичного та географічного змісту, а також книжки російських та іноземних авторів, які були створені давно, добре

відомі та заслужили широке визнання: «Євангеліє», «Робінзон Крузо», «Хатина дядька Тома», драми Шиллера, трагедії Шекспіра (Король Лір, Гамлет, Макбет, Юлій Цезар), Фауст Гете (1 частина), трагедії Есхіла, Софокла, Евріпіда, твори Жуковського, Пушкіна, Лермонтова, Кольцова тощо.

Вважаючи, що для повноцінного знайомства з життям треба знайомитися не з однією вітчизняною літературою, а й з літературою інших народів, списки охоплюють всі сфери життя людини: сім'ю, життя поза сім'єю, взаємини людей різних соціальних щаблів і професій.

У виданні присутня програма систематичного читання за віковим розподіленням, яка являє собою основу формування особистості дитини в міру його дорослішання на підставі читання літератури, а також довідково-бібліографічний апарат.

Публікації представляють особливий інтерес для організаторів читання дітей, а також вчителів, викладачів, батьків та усіх зацікавлених.

12. Библиографический указатель книг по детскому чтению, вышедших в 1911 году / сост. Е. М. Чарнолукой. — Санкт-Петербург, 1912. — 128 с.

У бібліографічному покажчику подано книги для дитячого читання і про дитяче читання, книги з питань мистецтва в школі і в житті дитини, дитячих ігор, занять і розваг.

За словами автора, «цель настоящего указателя собрать воедино и расклассифицировать массу детских книг, ежегодно выбрасываемых на книжный рынок, а также перечислить

то, что вышло в свет по вопросу о детском чтении, театре, играх, занятиях и развлечениях. Характер издания ежегодный, исключительно справочный. Оценка книг совершенно не входит в его задачу».

Призначення: допомогти людям, які цікавляться питаннями дитячого читання і мистецтва в житті дитини; орієнтуватися в поточному великому діапазоні дитячих книжок; охопити його у концентрованому вигляді і скористатися тим, що відповідає вимогам дитячих бібліотек, при складанні каталогів, при перегляді і рецензуванні книг. У цьому покажчику подано список книг, що вийшли з друку в Росії у 1911 р. іншими, крім російської, мовами та говірками. Загальноприйняті на той час правила класифікації книг за тією чи іншою системою в даному виданні не застосовувалися, оскільки в області дитячої літератури на перший план виступають умови віку, зрозумілі, і інші вимоги, властиві тільки цього роду книгам. У класифікації редакція дотримувалася рубрик та відділів, прийнятих частково в російських рекомендаційних каталогах, частково в американських каталогах дитячих і шкільних бібліотек. У відомостях до кожної окремої книги позначено кількість примірників тиражу як для довідок книговидавцям, так і для судження про ступінь поширення книги.

У видання входять:

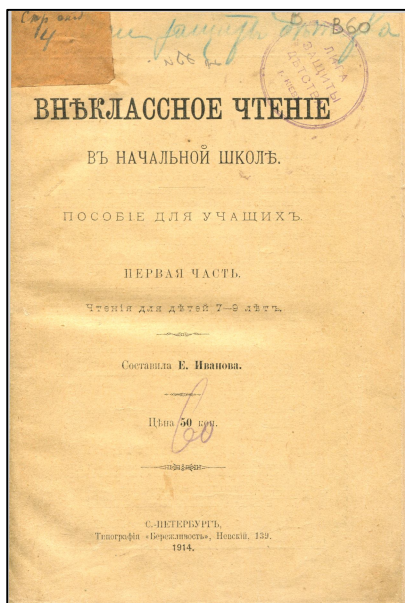
- каталоги рекомендаційні та книговидавничих фірм;
- журнали з питань дитячого читання, дитячі журнали та журнали для учнів;
- книги критико-біографічного змісту, з історії (белетристика і науково-популярна література), географія Росії та світу, природознавство, техніка і повітроплавання, арифметика і геометрія, закон Божий і навчання моралі, законодавство, про тверезість, довідкові видання;
- мистецтво в житті дитини.

Окремо представлені списки книг, допущені Вченим Комітетом Міністерства Народної Освіти в учнівські бібліотеки нижчих навчально-освітніх закладів Відомства Народної Освіти в 1911 р. та наданий абетковий покажчик авторів.

Видання складається з шести відділів та додатків.

Рекомендовано для дитячих бібліотек.

11. Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 1. Чтение для детей 7-9 лет / сост. Е. Иванова. — Санкт-Петербург, 1913. — 140 с.

У виданні представлені рекомендаційні списки літератури для дитячого позакласного читання, орієнтовані на вчителів. Твори розташовуються у порядку за ускладненням їх змісту та форми відповідно до розширення розумового розвитку та кругозору дітей, а також подано методичні пояснення до вибору творів та способу їх прочитання: самостійного, колективного, групового та читання під керівництвом вчителя.

Рекомендаційні списки книг починаються з творів, що змальовують життя близьке дитині, пробуджують почуття, переживання і спогади, поступово охоплюючи все більше коло явищ

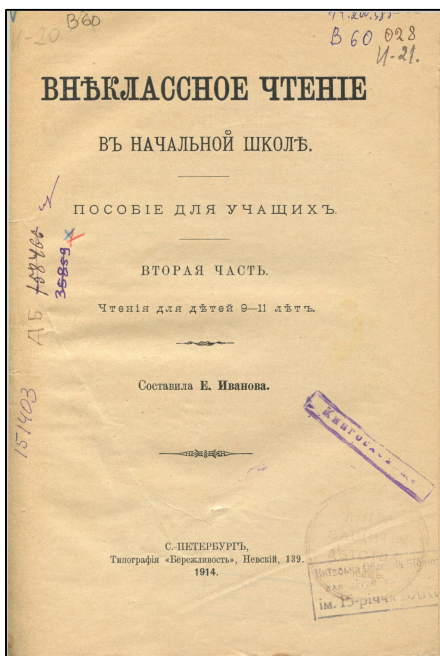
і питань. У кожній частині книги ускладнюються за змістом і формою.

Пропоновані списки розподіляються на три частини: для дітей від 7 до 9 років.

Списки книг:

- азбуки;
 - збірки оповідань про тварин і рослини;
 - читання, що готують до уроків географії;
 - байки, вірші;
 - російські народні казки;
 - ігри та заняття;
 - покажчик літературно-музичних додатків до читання;
 - бібліографічні покажчики для вибору дитячих книг (каталоги).
- Книга розрахована на вчителів та організаторів дитячого читання.

12. Внеклассное чтение в начальной школе : пособие для учащихся. Ч. 2. Чтение для детей 9-11 лет / сост. Е. Иванова. — Санкт-Петербург, 1914. — 256 с.

Дитяче читання представлено у двох частинах. Детально описані різні види позакласного читання, їх значення і способи їх проведення. Подано методичні пояснення до вибору творів та способу прочитання — самостійного, колективного, групового і читання з учителем (керівником читання). Містить рекомендації з проведення більш поглиблених бесід після читання. Твори розташовуються у порядку за ускладненням їх змісту та форми відповідно до розширення розумового розвитку та кругозору дітей.

Книжки, пропоновані в другій частині, складніші за змістом та формою, охоплюють ширше коло явищ і питань, ніж твори першої частини. З представлених рекомендаційних списків літератури для дитячого позакласного читання, вчителі можуть вибрати потрібні літературні твори.

Рекомендаційні списки книг починаються з творів, що змальовують життя близьке дитині, пробуджуючи почуття, переживання і спогади. Поступово вони охоплюють усе більше коло явищ і питань, в кожній частині ускладнюються за змістом і формою.

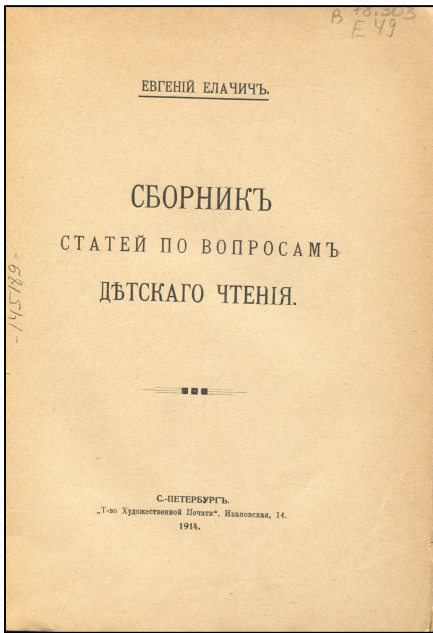
Запропоновані у виданні книжки розраховані на дітей від 9 до 11 років.

Списки книг:

- перші книги після азбуки;
- збірки оповідань про тварин і рослини;
- читання, що готує до уроків географії;
- байки, вірші;

- російські народні казки;
 - ігри та заняття;
 - покажчик літературно-музичних додатків до читання;
 - бібліографічні покажчики для вибору дитячих книг (каталоги).
- Книга розрахована на вчителів та організаторів дитячого читання.

13. Елачич Евгений Александрович. Сборник статей по вопросам детского чтения / Е. А. Елачич. — Санкт-Петербург, 1914. — 221 с.

Чи так вже корисні казки та байки, а також дитячі книги взагалі дітям і чи правда, що тільки поступово, із зростанням психо-інтелектуального розвитку дитини слід збільшувати роль книг у її житті?

Книга містить 9 статей, в яких автор викладає власний дуже критичний, нестандартний погляд на придатність різних літературних напрямів як матеріалів до читання дітьми — казок, байок А.Крилова, казок Кота Мурлики, книжок з природознавства (науково-популярна література).

У статтях розглядається питання про те, чи варто дорослим рахуватися зі смаками самих дітей у відборі книг для читання. Чи справді гарною та корисною дитячою книгою є тільки та книга, яку діти охоче читають, і, навпаки, поганою — та, яка не користується успіхом у дітей. А також про цінність збору фактів вираження безпосередніх переживань дитини, її ставлення до окремих книг — для розуміння психології дитячого читання, цього «... досі темного, або, у всякому випадку, недостатньо з'ясованого питання».

У додатках: твір Ж.Ж.Руссо «Про чтение басен».

Книга написана живою, розумною мовою, рясніє прикладами і логічними викладками та розрахована на всіх зацікавлених у читанні дітей.

ДЛЯ НОТАТОК

Аналітична довідка за матеріалами локального дослідження

**Відображення проблеми дитячого читання
у виданнях кінця ХІХ — початку ХХ століття
фонду рідкісних і цінних видань
Національної бібліотеки України для дітей**

Укладач

ПОДОКОПНА Єлізавета Юрїївна

Літературний редактор: Кійко Н. М.

Комп'ютерна верстка: Кійко Н. М.

Підписано до друку 15.05. 2015 р.

Зам. № 5. Тираж 75 прим.

Видавець та виготовлювач:

НБУ для дітей

Вул. Баумана, 60, м. Київ, 03190

Тел/факс. 400-65-87, тел. 400-05-01, 400-70-91

<http://www.chl.kiev.ua>

[mail: library@chl.kiev.ua](mailto:library@chl.kiev.ua)

